

Bog“, „Oljčni vrt“). Njegov nedejavni odnos do resničnosti pa ne more ostati skrit, ko gre za socialno liriko v najožjem pomenu besede, všteti sem tudi pesmi o danes najbolj neposrednem in enem najtežjih pojavov socialnega življenja, o vojni. Ta lirika pri Vodušku daleč zaostaja, je neprepričljiva, nedoživeta. Videti je, kakor da Voduškova pesniška silovitost in borbenost, ki se razodeva v spopadih s samim seboj in z najneposrednejšim okoljem, upada, kadar se pesnik znajde kot nedejaven opazovalec pred velikimi vprašanji družbenega bitja, katerim ne vidi rešitve niti v sebi niti kje drugod na svetu. Saj je že l. 1926. sila iskreno zapisal: „Ena taka bolečina je strahotna slutnja, ... kako malo imam čuta in smisla za velike sreče in nesreče, kako vse preveč sem obrnjen na malenkosti, kako je ves sistem moje čustvenosti iz kolesja. Obenem s samim seboj sem izgubil prave odnose do drugih... Skoraj druge vloge ne igrajo v mojih odgovorih na svet, kakor vlogo poveljevalcev in pomanjševalcev mojega umišljene bitja“ (prim. že cit. „Pismo“).

Sredi vse te trpkosti, s cinično porogljivostjo odete grenkobe, pa v Voduškovi poeziji tem bolj presenečajo redke nežno čustvene pesmi, ki se zde nekako tuje v čistem intelektualizmu ostalega Voduškovega ustvarjanja. Takšen je na priliko sonet „Darilo ljubi“, ki zveni kakor zahvalnica svetlemu žarku v odčarani svet, „njej, ki ni dala smeha si pregnati“.

Oblikovno je Vodušek že ves v „novi stvarnosti“. Samo nekaj prvih pesmi in pa morda „Pastel“ kaže na njegovo ekspresionistično pokolenje. V splošnem se Vodušek vrača k starim izraznim sredstvom, v gradnji stiha predvsem k sonetu. Idejno pa je Vodušek tipičen poet slovenskega malomeščanstva, ali točneje, slovenske malomeščanske inteligence. Vodušek odraža v svoji poeziji razpoloženje precejšnjega dela te inteligence z vsemi njenimi blodnjami za oporišči, ki bi ji omogočala vreči slovenski svet iz tečajev, z vso njeno narcistično zaljubljenostjo v svoje „nadržredno“ poslanstvo v slovenskem narodu in z vsemi njenimi razočaranji, ki jih doživlja vsak dan ob dotiku z realnostjo, z vsem občutkom nemoči in od tod izvirajočo nedejavnostjo, z duhom razkroja in demoralizacije, ki ga od časa do časa vnaša v sodobno napredno gibanje. Zategadelj je moč Voduškovega stiha prav v njegovem cinično iskrenem tolmačenju te problematike, problematike pesimistično začaranega sveta, po čigar temačni brezizglednosti tava mnog slovenski intelektualec.

Politični obzornik

DELA VSTVO ZDRUŽENIH DRŽAV SEV. AMERIKE

Vito Krajger

Uvod.

Združene države Sev. Amerike so danes najbolj razvita industrijska država kapitalističnega sveta. Kapitalizem je v njih prodril do poslednjega kotička ameriške družbe in tudi v poljedelstvu ni ostalo nobenih ostankov iz kake prejšnje družbene formacije. Kapitalizem se v Ameriki ni razvil iz kake starejše družbene formacije, marveč je bil vanjo nekako presajen s prihodom belih ljudi iz Evrope, kjer je tedaj v mestih že dosegel določeno stopnjo razvoja, a je imel pred seboj še tristo let boja z vladajočimi produkcijskimi odnosi fevdalne družbe.

V Ameriki ni delala kapitalizmu ovire nobena starejša družbena formacija. Čim so si priseljeni beli ljudje nasilno prisvojili oblast nad delom ameriškega ozemlja, so se

nemoteno razvili kapitalistični odnosi. Prvotno je prevladoval trgovski kapital zaradi izmenjave evropskih proizvodov z ameriškiimi prirodnimi zakladi, ki so jih prvi osvaja- janci naropali od domačih ljudstev in to sicer v prvi vrsti zlato. Z izumom parnega kotla in nastankom strojne industrije pa je prodril in prevladal v Združenih državah industrij- ski kapital. Medtem ko se je ta v Evropi še celo prvo polovico 19. stol. boril s preži- velim fevdalnim redom družbe, ki jo je moral odpraviti, da si je ustanovil potrebni svobodni trg za svoje proizvode kakor tudi delovni trg, na katerega so dotekali s po- deželja s kmečko odvezo „osvobojeni“ in obubožani kmetje, da so po njegovem po- sredovanju vstopili v novo mezдно suženjstvo kot „svobodni“ delavci, je industrijski kapital našel v Sev. delu Združenih držav neomejeno področje za razvoj. Le v južnem delu države mu je do državljanske vojne sredi prejšnjega stoletja oviralo razvoj na suženjstvu sloneče pridobivanje surovin in industrijskih rastlin v plantažnem gospodar- stvu teh dežel.

Ko je v Ameriki še prevladoval trgovski kapital, je bilo težišče vsega gospodar- skega življenja ob obalah Atlantika, kjer so tudi nastale prve angleške kolonije, ki so se konec 18. stol. osvobodile in se združile v Svobodne Združene države. Z razvojem indu- strijskega kapitala so se povečale potrebe po surovinah, zlasti po železu in premogu, s katerimi je Sev. Amerika posebno bogata. Gradnja železnic je omogočala hitro prodi- ranje proti zapadu k obalam Tihega oceana, kjer se je prvo večje naselje, San Francisco, dvignilo l. 1848.; vsa obala pa je bila naseljena šele konec 19. stol. Na poti proti zapadu so odkrili vsa ogromna prirodna bogastva sev. Amerike in nastajale so nove in nove industrije, medtem ko je že sama gradnja železnic proti zapadu silno povečala proiz- vodnjo železa in premoga v prvotnih vzhodnih državah.

Ta nenavadno hitri industrijski razvoj je zahteval ogromno novih sil, ki jih do takrat priseljeno maloštevilno belo prebivalstvo ni moglo nuditi, avtohtono prebivalstvo — Indijanci pa so se pred belci umikali proti zapadu. Poleg tega niti niso bili sposobni za prehod k delu v industriji zaradi svoje družbene zaostalosti.

Pomanjkanje delovne sile, posebno še cenene delovne sile, je tako predstavljalo edino oviro razvoju industrijskega kapitala v Sev. Ameriki. Domača anglosaška delovna sila je bila maloštevilna, zaradi velikega povpraševanja po njej draga ter od kapitala, ki jo je potreboval, v precejšnji meri neodvisna. Delavstvo je zahtevalo visoke mezde in kratek delavnik in skušalo doseči to tudi s stavkami. Ameriški kapital pa je potreboval, kakor vsak kapital, ceneno in neorganizirano ter tako številno delovno silo, da bi obstajala poleg zaposlene tudi nezaposlena, tako imenovana rezervna armada industrij- skega delavstva.

Ker v Ameriki take delovne sile ni bilo, jo je bilo treba najti drugje. Ameriški kapitalisti so jo našli v Evropi, najprej v siromašni, na rob propada prignani Irski, kasneje pa tudi v Nemčiji in Nizozemski. Ti narodi so v letih 1820. do 1840. predstavl- ljali najštevilnejši priseljeniški živelj. Mem obubožano kmečko rajo, ki so jo še tlačile vezi fevdalizma, so se pojavili glasniki iz Amerike, opisovali so jo kot novo obljubljeni deželo, kjer čakajo priseljence cele gore zlata. Istočasno, ko so ti glasniki lovili na li- manice ameriškega kapitala kmete na Irskem, v Nemčiji in Nizozemski, je glasilo ame- riških industrijcev: „Voice of industrie“ svetovalo podjetnikom, naj uvažajo iz Evrope stavkokaze, in jih pozivalo, naj stavke zatirajo na ta način, „da ustvarijo številno revno in odvisno ljudstvo, ki bo zaradi obupnih razmer v stari domovini voljno delati tudi 14 do 16 ur dnevno za mezdo, ki se bo zdela kapitalu primerna“. Tako so bila odprta vrata za veliko preseljevanje delavnih kmetijskih množic iz Evrope v Združene države.

Pred prihodom priseljencev se je delavstvo Združenih držav po zgledu angleškega delavstva organiziralo v „Trade unionih“, ki so uveljavljali pogosto svoje zahteve po skrajšanju delavnika in zvišanju mezd s stavkami. Uvoz delavcev priseljencev je to začetno organiziranje zamoril. Trade unioni so bili prisiljenim delavcem sovražni in jih niso sprejemali v svoje vrste. Imenovali so jih z zaničljivim vzdevkom „dung“ — gnoj. Bili so res „gnoj“, iz katerega je vzrastla današnja industrijska sev. Amerika. Tudi na družbeni lestvici so ostali priseljenci najnižje, pravi družbeni „gnoj“, ter so jih neznosne razmere in neomejeni delovni čas kmalu pognali v prve neorganizirane upore proti vladajočim razmeram. L. 1836. so nastali v New-Yorku že nemiri priseljeniških delavcev, proti katerim so morali poklicati vojaštvo, da jih je udušilo.

Torej se niso uresničile nade ameriških industrijcev, da bo priseljeno delavstvo bolj potrpežljivo prenašalo jarem kapitalističnega izkoriščanja. Njihovo časopisje je znagnalo krik o nesramnem tujem življu, ki se drzne upirati na gostoljubnih ameriških tleh. Zamolčali pa so, da so nemire izzvale neznosne ameriške razmere. Priseljence so v glavnem zaposlovali pri gradnji kanalov, železnic in v rudnikih. Pri prodiranju proti zapadu jih je v nezdruživih malaričnih krajih na tisoče pomrlo. Ker ameriški rudniki niso poznali nikakih varnostnih naprav, jih je na tisoče poginilo v rovih. Podjetnikom je bilo malo mar, če so se tedensko dogajale smrtne nesreče, saj so ladje vsak teden dovažale na tisoče novih priseljencev, pripravljenih stopiti na mesto ubitih.

Prvo borbo proti opisanim razmeram so začeli priseljeni Irci, ki so prinesli s seboj revolucionarno tradicijo še iz osvobodilnih bojev proti Angliji. Metode borbe v stari domovini so kratko in malo prenesli na ameriška tla. Kakor so doma brezobzirno pobijali angleške graščake in njihove domače valpte, tako so v Ameriki pobijali lastnike rudnikov, nadzornike in paznike, ter jih skušali s strahom pred smrtjo prisiliti, da bi uvedli varnostne naprave in zvišali mezde. Borili so se pa tudi proti neirskim delavcem in podjetnikom, ki so jih zaposlovali. Tako je strahovala kapitalistični in delavski svet Sev. Amerike skoraj 4 desetletja (1840—1875) irska teroristična organizacija „Molloy Maguires“, imenovana po irski kmečki upornici tega imena, ki je pred sto leti emigrirala v Ameriko in tu nadaljevala boj proti novim izžemalcem njenega ljudstva. Ta organizacija je ubijanje nasprotnikov delavskega razreda vršila povsem organizirano. Njeni organizaciji je bilo treba prijaviti žrtev, nakar je odredila dva moža, navadno iz drugega kraja, ki sta izvršila uboj. Ta posel so opravljali Irci povsem hladnokrvno in brez bojazni za svoje zveličanje, čeprav so ostali tudi v Ameriki verni in goreči katoličani. Gledali so na ubijanje kapitalistov kot na ubijanje v vojni. Kakor vojak ne odgovarja za ubijanje v vojni, tako tudi v vojni med brezvestnimi podjetniki in delavci ubijanje nastrotnikov ni greh.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je organizacija, ki so ji pripadali izključno Irci, razpadla in utonila v morju novih priseljencev, ki so prihajali iz vseh krajev Evrope, zlasti pa tudi že iz srednje, vzhodne in jugovzhodne. Ostala pa je njena tradicija obrambe delavstva pred izkoriščanjem s pomočjo individualnega terorja.

Tako niso prvi priseljenci izpolnili upov ameriških podjetnikov, da bodo ponižne ovčice, ki si bodo mirno dale strojiti kožo. Zanesli so v ameriški razredni boj zanje najznačilnejši pojav, individualni krvavi teror, ki ga v takšni meri ne najdemo nikjer drugje. Poudariti pa moramo, da ta teror ni bil kratko in malo po Ircih uvoženo blago, ampak so ga izzvale čisto ameriške razmere v takrat nastajajoči industriji.